

УДК 378.016:811.161.2

Береза Л. О.

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

А Представлена модель формування лінгвокраїнознавчої компетентності студентів технічних спеціальностей у процесі навчання української мови як іноземної. Автором визначено системотвірні блоки розробленої моделі та проведено змістову інтерпретацію кожного блоку. Окреслені принципи навчання, умови реалізації моделі, критерії сформованості лінгвокраїнознавчої компетентності, рівні сформованості лінгвокраїнознавчої компетентності, визначено місце і роль викладача та студента в навчальному процесі.

Ключові слова: лінгвокраїнознавча компетентність, міжкультурна комунікація, принципи навчання, методи навчання, засоби навчання, форми навчання.

Актуальність. З огляду на розширення міжнародних зв'язків і міжкультурної інтеграції нині зростає необхідність забезпечувати мовну комунікацію, міжособистісне спілкування суб'єктів, які належать до різних культур шляхом формування лінгвокраїнознавчої компетентності (ЛКК) тих, хто вивчає іноземну мову.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню формування ЛКК студентів присвячені роботи багатьох дослідників: С. Волкової, Е. Воробійової, Я. Ємельянової, К. Жигалевої, О. Козлової, Т. Маргус та ін.

Вивчення вітчизняної та зарубіжної науково-методичної літератури засвідчує, що в педагогічній науці розроблено велику кількість моделей навчання іноземної мови студентів-нефілологів. Проте, незважаючи на дослідження окремих видів компетентностей, що здійснювалися в галузі методики навчання іноземних мов, загальнодидактичні та лінгводидактичні питання, що охоплюють науково-методичне забезпечення процесу навчання української мови студентів-іноземців на засадах компетентного підходу, донині залишаються дискусійними й не визначеними остаточно.

Аналіз створених моделей дає нам підстави стверджувати, що постає необхідність розробити модель, орієнтовану на формування в іноземців системи лінгвокраїнознавчих знань і вмінь

з урахуванням особливостей навчання іноземної мови студентів технічного профілю.

З огляду на актуальність означеного аспекту проблеми, ми перейшли до проектування моделі формування ЛКК студентів технічних спеціальностей у процесі навчання української мови як іноземної.

Мета статті – розробити експериментальну модель формування ЛКК студентів технічних спеціальностей у процесі навчання української мови як іноземної, що дозволить поглибити знання про країну, мова якої вивчається.

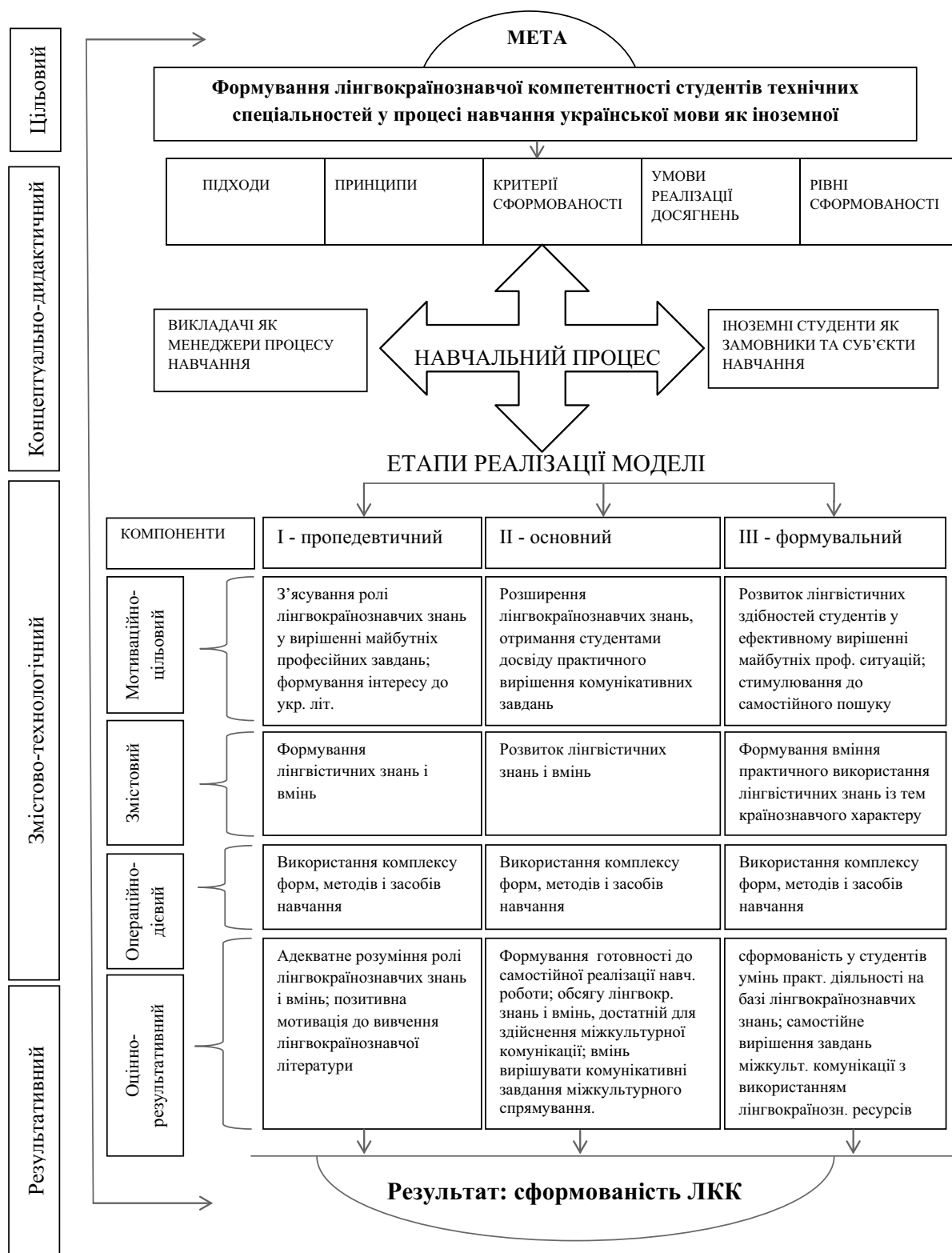
Виклад основного матеріалу дослідження. Під час проектування моделі формування ЛКК студентів технічних спеціальностей у процесі навчання української мови як іноземної ґрунтуватися будемо на тому, що під зазначеною моделлю вбачаємо педагогічну систему, спрямовану на інтеракцію викладачів зі студентами-іноземцями, які здобувають технічний фах, а також має на меті цілеспрямоване засвоєння останніми лінгвокраїнознавчих знань і вмінь і формування відповідних мотивів.

Наша модель передбачає наукове обґрунтування цілей навчання, відбору та структурування лінгвокраїнознавчого матеріалу, вибору форм, методів і засобів навчання, а також контроль та оцінку результатів навчання.

Унаслідок аналізу та узагальнення необхідних

відомостей про досліджуваний процес формування ЛКК на засадах компетентнісного підходу робимо висновок, що системотвірним елементом моделі формування лінгвокраїнознавчої компетентності студентів технічних спеціальностей у процесі навчання української мови як іноземної (рис.1) є стратегічна мета, що полягає

в сприянні студентам у здобутті системи лінгвокраїнознавчих знань, умінь і мотивів, необхідних для здійснення повноцінної комунікації в ситуаціях міжкультурного спілкування, тобто в допомозі формувати їхню лінгвокраїнознавчу компетентність.

➔ Рис 1. Модель формування ЛКК студентів технічних спеціальностей у процесі навчання української мови як іноземної

МЕТА

ПІДХОДИ	ПРИНЦИПИ	КРИТЕРІЇ СФОРМОВАНOSTI	УМОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДОСЯГНЕНЬ	РІВНІ СФОРМОВАНOSTI
---------	----------	------------------------	----------------------------	---------------------

**НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС
ЕТАПИ РЕАЛІЗАЦІЇ МОДЕЛІ**

Результат: сформованість ЛКК

Таким чином, означена мета зумовлює функціонування її провідного – цільового блоку, відповідно до якого така дидактична система спрямована на формування ЛКК іноземних студентів. Зазначена мета передбачає використання дидактичних можливостей і ресурсів компетентнісного підходу до організації навчання.

Дотримуючись рекомендацій знаних дидактів вищої школи щодо використання засобів системного підходу до трактування дидактичних явищ (В. Бондаря [1], А. Вербицького [2] та ін.), модель формування ЛКК студентів технічних спеціальностей у процесі навчання української мови як іноземної представлено як цілісну систему, що має взаємопов'язані і взаємозалежні блоки: *цільовий, концептуально-дидактичний, змістово-технологічний і результативний*, як це відображено на рис. 1.

У нашому педагогічному досвіді теорія компетентнісного підходу розвивалася через її насичення ідеями педагогічного управління щодо організації навчання з метою формування ЛКК студентів. Перш за все, це стосувалося розуміння функціональної ролі викладачів і студентів-іноземців технічних спеціальностей як основних суб'єктів процесу навчання, що здійснюється на компетентнісних засадах. З огляду на це, другим функціональним блоком запропонованої нами моделі був концептуально-дидактичний, основою якого є механізм дидактичної взаємодії «викладач-студент». Компетентнісний підхід передбачає, по-перше, зміну власне дидактичних пріоритетів викладачів. По-друге, спираючись на дослідження В. Желяскова [6] та О. Цокур [7], робимо висновок, що компетентнісний підхід вимагає зміни професійно-педагогічних пріоритетів викладача вищої школи, оскільки передбачає розширення його основних професійних функцій як мовного й наукового референта та організатора навчально-пізнавальної діяльності студентів до функцій:

- пошуку і впровадження педагогічних інновацій у процес іншомовного навчання студентів;
- спостереження за динамікою формування ЛКК студентів технічного фаху, що навчаються української мови як іноземної;
- проведення корекції й моніторингу якості процесу навчання студентів-іноземців і прикінцевих результатів їхньої лінгвістичної освіти.

Згідно з настановами І. Зимньої [3] студенти повинні виявляти свою освітню компетенцію,

тобто постійно оновлювати мобільні знання, використовувати дієві методи, що дають змогу застосовувати знання практично в конкретній ситуації; бути здатними на критичне мислення, що дає змогу аналізувати окремі ідеї та можливості їхнього використання в певній ситуації.

За нашим припущенням, для реалізації вищевказаних тверджень необхідно створити *першу педагогічну умову* формування ЛКК студентів технічних спеціальностей у процесі навчання української мови як іноземної – побудова змісту навчальної дисципліни з огляду на її предметний і соціальний контекст і з урахуванням особистісних потреб студента як суб'єкта міжкультурної комунікації й іншомовної освіти.

Зазначимо, що проектування моделі формування ЛКК студентів технічних спеціальностей у процесі навчання української мови як іноземної вимагало узгодження мети та принципів навчання, що регулюють механізм дидактичної взаємодії «викладач – студент-іноземець, який набуває ЛКК». Відповідно до цього, функціонування концептуально-дидактичного блоку під час формування ЛКК студентів технічних спеціальностей у процесі навчання української мови як іноземної здійснювалося шляхом використання таких загальнодидактичних принципів навчання:

- свідомості й активності навчання (передбачає усвідомлення значущості компетентностей, які набуваються студентами протягом навчання української мови, для їхньої успішної реалізації в процесі життєдіяльності);
- науковості і системності (передбачає набуття фундаментальної теоретичної й практичної підготовки іноземних студентів до професійної самореалізації);
- діалогізації дидактичного спілкування (передбачає розвиток інтелектуальних функцій студентів-іноземців у сфері міжкультурної та іншомовної комунікації в нестандартних ситуаціях з метою розширення ними досвіду власної творчої діяльності);
- професійної спрямованості (передбачає перехід від навчальної діяльності студента до професійної діяльності потенційного фахівця).

Така сукупність принципів повинна постійно відтворювати дію концептуально-дидактичного блоку навчання студентів технічних спеціальностей, спрямованого на формування їхньої ЛКК у процесі навчання української мови як іноземної.

Ідучи за логікою І. Зимньої [3] та Л. Кондрашової [4] щодо концептуальних основ компетентнісного підходу та необхідності побудови нового типу освітніх стандартів на основі забезпечення пріоритету особистісних компетентностей, а не сукупності інформативних знань, схилиємося до посилення практичної спрямованості лінгвокраїнознавчого матеріалу, передбаченого курсом української мови як іноземної.

Так, *другою педагогічною умовою* формування лінгвокраїнознавчої компетентності студентів технічних спеціальностей у процесі навчання української мови як іноземної вважаємо стимулювання особистісного сенсу студентів у набутті ЛКК.

Завдяки відтворенню реального життя і діяльності за мету маємо поповнення навчально-пізнавальної діяльності студентів власним особистісним смислом, а також підвищення рівня їхньої пізнавальної й творчої активності, що становить собою зміну потреб, мотивів, цілей і дій студентів.

Змістовно-технологічний блок моделі формування ЛКК студентів технічних спеціальностей у процесі навчання української мови як іноземної передбачає запровадження моделі на трьох етапах: пропедевтичному, основному і формувальному.

У структурі розробленої нами моделі виокремлено такі компоненти: *мотиваційно-цільовий, змістовий, операційно-дієвий і оцінно-результативний*.

Поділяючи точку зору А. Вербицького [2] та К. Шапошникова [8], під час моделювання змістовно-технологічного блоку процесу формування лінгвокраїнознавчої компетентності студентів технічних спеціальностей у процесі навчання української мови як іноземної ми зважали на низку вимог:

- організація текстової інформації (семіотичні);
- закономірності засвоєння студентами знань, умінь і навичок (психолого-педагогічні);
- фундаментальні основи навчання української мови як іноземної (науково-методичні).

Відповідно до змістовної структури лінгвокраїнознавчої компетентності (далі ЛКК) студентів-іноземців сформулюємо критерії означених нами компонентів. Ними виступають:

- рівень сформованості мовного компоненту.
- рівень сформованості мовленнєвого компоненту.
- рівень сформованості країнознавчого компоненту.

У результаті теоретичного аналізу основних категорій окресленої нами проблеми визначено критерії оцінювання сформованості ЛКК студентів-іноземців, за якими здійснюється оцінювання їхніх навчальних досягнень в оволодінні українською мовою та встановлюється ступінь сформованості отриманих знань (володіння іншомовною мовленнєвою компетентністю).

У межах нашого дослідження визначаємо високий, достатній і низький рівень.

Таким чином, зосередимо увагу на компонентах та етапах реалізації моделі.

Мотиваційно-цільовий компонент передбачає формування мотивів і визначення цілей і завдань засвоєння лінгвокраїнознавчого матеріалу

студентами технічних спеціальностей у процесі навчання української мови як іноземної. Завдання зумовлені компонентним складом ЛКК і визначені нами на кожному етапі реалізації моделі.

Пропедевтичний етап вимагає виконання таких завдань:

- з'ясувати роль лінгвокраїнознавчих знань у вирішенні майбутніх професійних і соціальних завдань;
- активізувати пізнавальну діяльність студентів під час навчання та в позааудиторний час;
- формувати інтерес до української літератури як джерела лінгвокраїнознавчої та культурознавчої інформації.

На основному етапі пропонуємо вирішення таких завдань:

- формувати позитивну мотивацію до самостійного опанування лінгвокраїнознавчого матеріалу;
- розширювати лінгвокраїнознавчі знання студентів через набуття ними навичок міжкультурного спілкування;
- сприяти формуванню в студентів досвіду практичного вирішення комунікативних завдань, які вимагають лінгвокраїнознавчої обізнаності.

На формувальному етапі зосереджуємо увагу на вирішення таких завдань:

- розвивати лінгвістичні здібності студентів в ефективному вирішенні майбутніх професійних ситуацій;
- стимулювати студентів до самостійного пошуку шляхів вирішення проблемних ситуацій, пов'язаних зі знаннями культури та традицій країни, мова якої вивчається, що сприяє соціально-психологічній адаптації іноземців.

Змістовий компонент відповідає за з'ясування змісту курсу української мови, що вивчається студентами-іноземцями технічного профілю, та визначення обсягу лінгвокраїнознавчого матеріалу в ньому.

Зміст навчання іноземної мови передбачає, перш за все, знання конкретного мовного матеріалу, тобто лінгвістичні знання. Для вивчення навчальний матеріал повинен бути ретельно відібраний і належним чином організований. У методичній науці мовний матеріал розглядається, передусім, з погляду труднощів його засвоєння, що виникають у результаті міжмовної та внутрішньомовної інтерференції. З огляду на це, виникає питання про необхідність використання загальнодидактичного принципу навчання «від легкого до складного». Тобто засвоєння матеріалу повинне відбуватися поетапно: «знання (отримана інформація) – елементарне вміння (зв'язне відтворення отриманої інформації) – навички (систематизація отриманої інформації) – складні вміння (прояв оригінальності мислення та розвитку творчої уяви)».

Лінгвокраїнознавчий матеріал, на нашу дум-

ку, повинен відображати специфіку країни, мова якої вивчається. Через це ми визначили внутрішні фактори (критерії), які визначають належність певної лексики до групи з національно-культурним компонентом семантики. Ключовими критеріями вважаємо:

- належність до країнознавчої та культурознавчої цінності;
- сучасності;
- загальновідомості;
- типовості;
- диференціації з рідною культурою;
- функціональності.

Крім лінгвістичних знань, змістом навчання іноземної мови передбачені здібності використання отриманих знань (лінгвістичні вміння). Таким чином, у студентів формуються вміння володіти мовними засобами; граматичні, лексичні, орфографічні та орфоепічні вміння; вміння оперувати лінгвокраїнознавчими знаннями.

Операційно-дієвий компонент визначає форми, методи та засоби, що сприяють формуванню ЛКК студентів технічних спеціальностей у процесі навчання української мови як іноземної.

Щодо навчання іноземної мови, то основними *формами*, які переважно використовуються, є практичні заняття і самостійна робота. Ці форми вважаємо найефективнішими й у процесі формування ЛКК студентів технічних спеціальностей у процесі навчання української мови як іноземної.

На основному етапі навчання іноземних студентів під час опанування української мови доцільно використовувати такі види практичних занять, як заняття-ігри, заняття-рольові ігри, заняття-презентації колективних творчих робіт, заняття-презентації індивідуальних творчих робіт, заняття-конкурси, заняття-заліки. Такі заняття сприяють створенню доброзичливої атмосфери в колективі, а також є цікавими, підвищують інтерес студентів до предмета, систематизують здобуті знання.

Як передбачено компетентнісним підходом, відсоток самостійної роботи студентів повинен дедалі більше зростати, а ступінь втручання викладача – зменшуватися. Відповідно до цього пропонуємо такі форми самостійної роботи студентів, як підготовка рефератів країнознавчого характеру; дослідницька самостійна робота, яка орієнтована на проведення наукових досліджень (експериментування, теоретичні дослідження тощо). Для оволодіння навчальним матеріалом можна пропонувати студентам різноманітні методи самостійної роботи з книгою.

Методами роботи на заняттях, які сприятимуть формуванню ЛКК студентів технічних спеціальностей у процесі навчання української мови як іноземної, можуть бути фонетична зарядка (скоромовки, пісеньки як джерела країнознавчої інформації), яка сприяє виробленню правильної

вимови окремих звуків, слів, а також фрази в цілому; розповідь (розвиває навички сприймати на слух тексти країнознавчого й культурознавчого змісту); бесіда (розвиває навички діалогічного мовлення у сфері міжкультурного спілкування); вікторини, відеофільми, зустрічі з представниками української культури; бесіди в мережі Інтернет; листування через Інтернет тощо.

Головною метою викладача є впровадження в навчальний процес таких методів, які розвивають критичне мислення студентів будь-якого віку, а також такі методи, які можна легко застосовувати в межах традиційної системи навчання. До таких відносимо кластер (карта понять); порівняльна діаграма (пошук спільного та відмінного); метод прогнозування (цілеспрямоване читання або слухання з прогнозом подальшого розвитку подій) тощо.

У процесі формування ЛКК студентів технічних спеціальностей під час навчання української мови як іноземної важливими є засоби навчання, оскільки навчання мови повинне враховувати особливості роботи з лінгвокраїнознавчим матеріалом та особливості його добору.

Вважаємо, що одним із ефективних *засобів* наближення навчального процесу у вищих навчальних закладах до реального життя є «культуроспрямоване оволодіння іноземними мовами» [5], а саме шляхом використання автентичного матеріалу на заняттях.

Основним засобом у навчанні української мови як іноземної вважаємо навчальний текст. Вибір конкретного тексту залежить, перш за все, від етапу навчання іноземних студентів. З огляду на те, що в межах нашого дослідження розглядається процес вивчення української мови студентами основного етапу навчання, зауважимо, що переважна більшість текстів повинна бути автентичними та носити лінгвокраїнознавчий характер.

Усе більшого застосування в процесі навчання набувають нині комп'ютери, особливо при користуванні електронними базами даних (мережа Інтернет) та обміну різною інформацією за допомогою електронної пошти. Цей засіб навчання вважається найпрогресивнішим. Але не варто абсолютизувати роль комп'ютера в порівнянні з традиційними засобами. Звичайно, комп'ютери складають значну конкуренцію «паперовим» технологіям, проте процес навчання мови не може відбуватися без використання друкованих матеріалів, звичайної дошки та інших традиційних засобів.

Таким чином, серед великого загалу автентичних матеріалів можна виокремити такі види: твори іншомовної художньої літератури, іншомовні преса, радіо, телебачення, електронна інформація та електронний обмін даними.

Третьою педагогічною умовою формування лінгвокраїнознавчої компетентності студентів

технічних спеціальностей у процесі навчання української мови як іноземної вважаємо контроль набутих студентами знань і визначення рівня сформованості їхньої ЛКК. За реалізацію цієї умови відповідає результативний блок моделі та його оцінно-результативний компонент.

Оцінно-результативний компонент полягає у визначенні рівня формування у студентів системи лінгвокраїнознавчих знань, умінь і мотивів. Він окреслює організаційно-педагогічні підходи до визначення означених показників, їхньої оцінки та охоплює прогнозовані нами результати на кожному етапі реалізації моделі. Зважаючи на зазначені нами ймовірні результати, можна оцінювати ефективність перебігу процесу формування ЛКК студентів.

На пропедевтичному етапі очікуємо такі результати: адекватне розуміння ролі лінгвокраїнознавчих знань і вмінь; позитивна мотивація до вивчення лінгвокраїнознавчої літератури.

На основному етапі, на наш погляд, у студентів повинні сформуватися готовність до самостійної реалізації навчальної роботи; обсяг лінгвокраїнознавчих знань і вмінь, достатній для здійснення міжкультурної комунікації. Студенти повинні вміти вирішувати комунікативні завдання міжкультурного спрямування.

Формувальний етап передбачає сформованість у студентів умінь практичної діяльності на базі лінгвокраїнознавчих знань; самостійне вирішення завдань міжкультурної комунікації з використанням лінгвокраїнознавчих ресурсів.

Таким чином, особливістю спроектованої нами моделі формування ЛКК студентів є її реалізація на технічних факультетах. Модель передбачає активізацію процесу навчання української мови як іноземної шляхом створення позитивної мотивації студентів з огляду на їхні потреби;

– забезпечення практичного спрямування про-

цесу оволодіння студентами лінгвокраїнознавчим матеріалом із використанням інноваційних технологій на засадах компетентнісного підходу;

– формування в іноземців системи лінгвокраїнознавчих знань і вмінь з урахуванням особливостей навчання іноземної мови студентів технічного профілю;

– підвищення ролі позааудиторної самостійної роботи студентів залежно від їхніх індивідуальних потреб, яка передбачає використання різних інформаційних ресурсів.

Висновок. Отже, у якості методологічної бази нами була розроблена модель формування ЛКК студентів технічних спеціальностей у процесі навчання української мови як іноземної. Було визначено системотвірні блоки розробленої моделі та проведено змістову інтерпретацію кожного блоку. Окреслено принципи навчання, умови реалізації моделі, критерії сформованості ЛКК, рівні сформованості ЛКК, визначено місце і роль викладача та студента в навчальному процесі.

Вважаємо, що в межах статті неможливо розкрити всі аспекти досліджуваної нами проблеми, тому це може слугувати підставою для подальшого її вивчення.

Список використаних джерел

1. Бондар, В. І. Дидактика: ефективні технології навчання студентів / Володимир Іванович Бондар. – Київ: Вересень, 1996. – 129 с.
2. Вербицкий, А. А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход: метод. пособие. / А. А. Вербицкий. – Москва: Высш. шк., 1991. – 207 с.
3. Зимняя, И. А. Ключевые компетенции как результативно-целевая основа компетентного подхода в образовании. Авторская версия [Текст]: монография / И. А. Зимняя. – Москва: Исслед. центр проблем качества подгот. специалистов, 2004. – 42 с.
4. Кондрашова, Л. В. Высшая педагогическая школа и Болонский процесс: реалии и перспективы [Текст]: монография / Лидия Валентиновна Кондрашова. – Кривой Рог: КГПУ, ИВИ, 2007. – 474 с.
5. Неділько, А. Г. До питання застосування автентичних матеріалів для навчання іноземних мов / А. Г. Неділько // Іноземні мови. – 2010. – № 4. – С. 11–12.
6. Професійна кар'єра випускника ПТНЗ: сучасний стан і перспективи формування: матеріали регіональної науково-практичної конференції 24 лютого 2012 року / під ред. О. С. Цокур. – Одеса: В. В. Букаев, 2012. – 70 с.
7. Цокур О. С. Педагогічний менеджмент / О. С. Цокур // Педагогіка вищої школи: навч.-метод. видання. – Одеса: Юридична література, 2002. – Вип.2. – 76 с.
8. Шапошников К. В. Контекстный подход в процессе формирования профессиональной компетентности будущих лингвистов-переводчиков: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Константин Владимирович Шапошников. – Йошкар-Ола, 2006. – 226 с.

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 15.08.2016

Бережа Л. А. Модель формирования лингвострановедческой компетентности студентов технических специальностей в процессе обучения украинскому языку как иностранному.

Представлена модель формирования лингвострановедческой компетентности студентов технических специальностей в процессе обучения украинскому языку как иностранному. Автором определены системообразующие блоки разработанной модели, а также проведена содержательная интерпретация каждого блока. Очерчены принципы обучения, условия реализации модели, критерии сформированности ЛСК, определены место и роль преподавателя и студента в учебном процессе.

Ключевые слова: лингвострановедческая компетентность, межкультурная коммуникация, принципы обучения, методы обучения, средства обучения, формы обучения.

Bereza L.O. The forming model of linguistic country competence of technical specialties students in the process of study Ukrainian as a foreign language.

The forming model of linguistic country competence of technical specialties students in the process of study Ukrainian as a foreign language is presented in the article. The author determined certain blocks which form a system of the developed model and conducted semantic interpretation of each block. Principles of study, conditions of model realization, criteria of formation of a linguistic country competence are described, the place and role of a teacher and student in the educational process are determined.

Key words: linguistic country competence, cross-cultural communication, teaching principles, teaching methods, teaching facilities, teaching forms.